

Sait Çetinođlu: Osmanlı Kaynaklarında Ermeni Soykırımı

Posted on 14/08/2018

Ermeni Soykırımı üzerine örtülen sis perdesi kaldırılmaya devam ediliyor. Taner Akçam'ın "Ermeni Meselesi Hallolunmuştur"[\[1\]](#) başlıklı son çalışması, Osmanlı arşivlerinden araştırmacılara izin verildiği kısmından, 1915'i açıklama ve adlandırma çalışmasıdır.

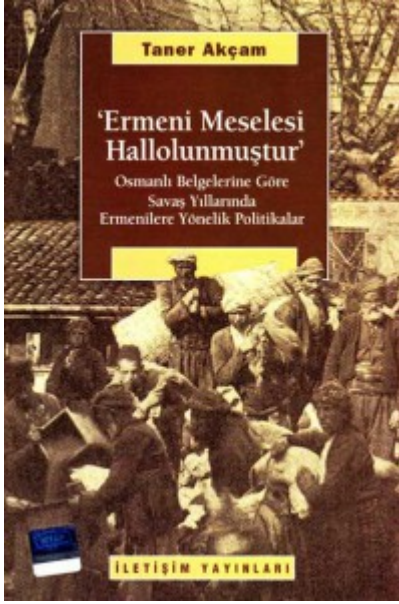
Akçam, Dâhiliye Nezareti şifre kalemi kayıtlarından Soykırımın izlerini kronolojik olarak sürer. Bu kayıtlardan Soykırımın belli bir plan dâhilinde yapıldığının kanıtlarını ortaya koyar. *"Osmanlı Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca Ermenilere karşı politikaları, savaşın getirdiği zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmamış, bunun çok ötesinde, 'dert' olarak tanımlanan Ermeni reform sorununun*[\[2\]](#)*, Talat Paşa'nın kendi sözleriyle, esaslı bir şekilde sona erdirilmesi ve tamamen yok edilmesi amacıyla gündeme getirilmiştir."*(s 11)

Osmanlı arşiv kayıtları, döneme ilişkin diğer devletlerin arşivlerini doğrulamaktadır. Döneme ilişkin anılara uyumlu ve paraleldir. Akçam zaman zaman bu dokümanları da karşılaştırmalı olarak okuyucusuna sunar.

Akçam, Parti, Teşkilat-ı Mahsusa, kişisel arşivler bilinçli olarak yok edilmesine rağmen, Osmanlı Arşivinde, araştırmacılara izin verildiği kadarında bile Ermeni Soykırımının belgelerinin yeterince bulunmakta olduğunu bu önemli çalışmasıyla ortaya sererek, Soykırım üzerindeki perdeyi tamamen kaldırdığını söyleyebiliriz. [\[3\]](#)

Akçam, Dâhiliye Vekâleti Şifre kalemindeki, şifre kayıtlarıyla göç ve iskân politikası karşılaştırmasında, Talat'ın dolayısıyla İttihat'ın, Ermenileri askeri bölgelerden

uzaklaştırılarak yeni bölgelere iskânının amaçlanmadığı, tehcir yöntemiyle Ermenilerin yok edilmelerinin amaçlandığını ortaya serer.

1915 ten beri gerçeğin ortaya çıkarılmaması için yapılan bütün çabalara, arşivlerdeki ayıklanmalara, imhalara ve yok etmelere rağmen gerçeğin üstü örtülemedi. Gerçek Dâhiliye Vekâleti Şifre Kaleminden haykırmaktadır: *“Tehcir ve kırım kararı, esas olarak İttihat ve Terakki Merkez komitesi'nin bir kararı ve eylemi olarak gündeme gelmiştir. Konuya ilişkin doğrudan suçlayıcı belgelerin bölgelere parti eliyle dağıtıldığını biliyoruz. İttihat ve Terakki yöneticileri, olayın planlayıcıları olarak, imhaya ilişkin yazılı belge bırakmamak konusunda yeteri kadar titiz davranmışlardır... Eylem sırasında çifte haberleşme sistemi geliştirmişler ve resmi kanalları sadece tehcirin 'resmi' boyutuna ilişkin*

sorunlar için kullanmışlardır. İmhaya ilişkin emirler bölgelere başta İttihat ve Terakki Katib-i Mesulleri olmak üzere özel kanallardan yollanmıştır... İmha emirleri ve eylemi her ne kadar parti kanalıyla hayata geçirilmiş olsa bile, tehcir bir Hükümet politikası olarak uygulanmış ve tüm devlet çarkı harekete geçirilmiştir. Bu nedenle, eylem sırasında, en küçük yerleşim yerinden vilayetlere ve oradan da tekrar en üst siyasi karar mekanizmalarına kadar yüzlerce, binlerce yazışma yapılmıştır. Bu belgelerin tümüyle imha edilmesi imkânsızdır... Başbakanlık Arşivi'ndeki mevcut bilgi malzemesi, Ermenilere yönelik politikaların imha amacına yönelik olduğunu yeteri açıklıkta göstermektedir” (s 35-36)

Anadolu coğrafyasından Gayrimüslim unsurların kazınması, göç ve iskân politikası ile gerçekleştirilerek, Anadolu'nun Türkleştirilmiştir. Akçam, Bu yok etme politikalarının provasının savaş öncesinde 1913-1914 yıllarında Ege'de Rum kökenli vatandaşlarına uygulandığının kanıtlarını vererek, Rum kökenli vatandaşların *tehciri* ile Ermeni vatandaşların *tehciri* arasındaki doğrudan bağı ortaya çıkarır. Savaş öncesi 1912 Selanik

kongresinde alınan kararlar gereği gayrimüslimlerin yok edilmesi planı, Ege’de başarıyla uygulanırken, bir anlamda savaş içinde gerçekleştirilecek Ermeni Soykırımının etüt çalışmalarının yapılp, Teşkilat-ı Mahsusa tarafından alt yapısının hazırlandığını söyleyebiliriz.

Zihniyetin devamlılığı yanında kadro devamlılığı da[4] vardır. Bu provanın önemli aktörleri Dr. Reşit, Albay Pertev Bey (General Demirhan)[5], Şükrü Kaya ve Dr. Nazım gibiler 1915 Ermeni Soykırımının de önemli aktörlerindendir. *“Eldeki tüm Osmanlı kaynaklarının bize gösterdiği gerçek şudur: İttihat ve Terakki, uygulamasına Birinci Dünya Savaşı’ndan önce Ege bölgesinde başlamak üzere Anadolu’nun, kendi ifadeleri ile ‘gayri-Türk unsurlardan arındırılması’ doğrultusunda bir plana sahip olmuş ve savaş yıllarında bu planı tüm Anadolu sathına yayarak hayata geçirmiştir”* (s 37)

Bu Türkleştirme politikalarının iki önemli ayağından söz ederek: *“Birincisi, devlet varlığı için ciddi bir tehdit olarak telakki edilen ve vücuttaki tümörler olarak tanımlanan gayrimüslimlerin (esas olarak Hıristiyanların) Anadolu’dan tasfiye edilmesi; ikincisi Türk olmayan Müslüman toplulukların kültürel asimilasyonları”* (s 37)

İttihat ve Terakki iktidarı süresince inanılmaz bir toplum mühendisliği örneği vermiştir. Asimilasyonun (temessül) yolunu yordamını bilmektedir. Gayri-Türk unsurların asimilasyonunun yanında, bir şekilde sağ kalan ve tehlike teşkil etmeyen Ermenilerin de Asimilasyonunu amaçlamaktadır. Bu amaca ilişkin Talat’ın 20 Nisan 1916 tarihli telgrafında bu konuda talimat verilmektedir: *“Erkekleri nakledilen Ermeni ailelerinin Ermeni ve ecnebi bulunmayan köy ve kasabalara bi’t-tevzi’ müteferrik [dağınık] surette iskânlarının icrasıyla buldukları mahallerde temessül [asimile] ettirilmeleri”* istenmektedir. (s 205)

Türkçülüğün miladı olarak Balkan yenilgisi sonrası gösterilmesine rağmen, İT Balkan savaşının öncesinde bu zihniyete sahiptir. Balkan yenilgisi, sadece gizli ajandasını uygulama iklimini yaratmıştır. İttihat ve Terakki gizli ajandasının ön çalışmalarını savaş öncesinden

başlatmıştır. Politikalarını uygulayabilmek için ayrıntılı nüfus çalışmaları yaparak, nüfus bileşenlerinin ayrıntılı listelerini çıkarıp nüfus bilgilerini güncelleştirerek alt yapısını hazırlar. *“Eski nüfus sayımlarının yenilenip düzeltilmesi çalışmaları Balkan Savaşı’ndan önceye gitmektedir... Eklenmesi gereken, özellikle başta Rum ve Ermeniler olmak üzere gayri-Müslimlerin nüfus hareketliliğinin son derece sıkı bir biçimde kontrol ve denetim altına alındığıdır.”* (s 41) Sürekli yenilenen bilgilerle yerleştirilme yapıldıkça oluşan nüfus kompozisyonu etnik bazda sürekli kontrol edilir. Yollanan telgraflarda *“Eğer muhacirlerin gönderildikleri yerlerde asimilasyonları mümkün değilse o yörelere göndermekten vazgeçilmesi gerektiği açık olarak belirtilmiştir”* (s 48) Yerleştirmede bir önemli husus da Türk-Müslüman nüfus dışında her etnik grubun *“o yöre halkının %5 ila 10’u geçmemesine özel bir dikkat gösterilmesidir”* (s 55)

Balkan savaşından sonra savaş öncesi İttihat kongresinde kararlaştırılan politikalar hayata geçirilir: *“Daha önce, sorunla karşılaşıldıkça tepki verilerek çözülmeye çalışılan göç ve iskan meselesi, bu yılla birlikte belli bir sistematığe sokularak Anadolu’nun Türkleştirilmesi planının önemli bir parçası oldu ve bu amaca hizmet edecek tarzda hayata geçirildi”* (s 39) etnik yapıyı temel alan nüfus sayımları ve haritalar sonucu elde edilen bilgiler ışığında Anadolu’nun Türkleştirilmesine yönelik göç ve iskan politikası oluşturuldu. Bu politika, Anadolu coğrafyasından Gayrimüslimlerin kazınmasıyla sonuçlanacaktır.

Bu nüfus bilgileri ayrıntılı olarak güncellenir. Her yerleşim bölgesindeki her etnik grubun ekonomik durumları, işyerleri, gayrimenkulleri, dil ve kültür karakterleri, eğitim düzeyleri ve diğer gruplarla ilişkilerine ilişkin bilgiler içeren defterler[6] düzenlenir. Özellikle Gayrimüslimlerin ekonomik durumlarıyla özel olarak ilgilenilir.[7] 15 Eylül 1914 tarihinde Rumların yoğun olarak yaşadığı vilayetlere çekilen telgrafta *“ ‘Vilayet (liva) dahilinde Rumlara aid ne kadar çiftlik mevcut olduğunun ve bunların kıymet ve defterleri müfredatının tahkik ve acilen iş’arı [bildirilmesi] istenecektir. Yine 6 Ekim 1914’te Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yollanan emirle ‘Kasabalar dahilinde tebaa-i Yunaniyyeye aid emlak ve musakkafatın [ev, han, dükkan, gibi üstü örtülü yerler] nev’ [cins] ve mikdarıyla kıymetini ve*

sahiblerini mübeyyin [açıklayan] bir defterin' bir an önce hazırlanması istenir" (s 45)

Benzer listeler Ermeniler içinde çıkarılır. *"1916 yılına ait bir belgeden, Hıristiyan ahaliye ait arazi ve gayrimenkullere ilişkin ayrıntılı defterlerin tutulmasına ileriki yıllarda da devam edildiğini anlıyoruz.(s 47)*

Boşaltmalardan sonra hemen yer isimleri Türkçeleştirilir.(s 70) Savaş zamanının sunduğu olumlu imkana vurgu yapılır: *"İslam olmayan milletler lisanıyla yad edilen vilayet, sancak, kasaba, köy, dağ, nehir... ilah bilcümle isimlerin Türkçeye tahvili... Şu müsait zamanımızdan süratle istifade edilerek bu maksadın"[8] bir an önce gerçekleştirilmesi istenir. Ki onlardan hiçbir iz kalmasın. Bunun yanında boşaltmalarla, boşaltılan yerlere yapılan yerleştirmeler arasındaki zamanın kısalığı da önceden yapılan bir hazırlığın sonucudur. 22 haziran 1915'te yollanan telgrafta *"bi'l-muhabere Halep, Adana ve Urfa'da [bu sırada buralar henüz boşaltılmamıştır] Ermenilerden hali [boş, sahipsiz] kalan mahallere yerleşdirilmek üzere i'zam edilecekleri [yollanacakları]"(s 73) bildirilecektir. "Adana'ya çekilen telgrafta [12 Mayıs 1915] ise, hali hazırda boşaltılmış köylerin isimleri ve o ana kadar boşaltılmış Ermenilerin sayısının ne olduğu sorulmaktaydı. 28 Mayıs'ta Mersin'den, bölgedeki durum hakkında bir rapor gönderen Amerikan Konsolosu, Dört Yol'da Ermenilerin boşalttığı evlere Müslümanların yerleştirilmiş olduğu aktarılır" (s 73-74)**

Dahiliye vekaletinin telgraflarından çıkan bu sonuç konuyla ilgili yazılanlarla da örtüşmektedir. Franz Werfel'in 1929 yılında Şam'da tasarlayıp Mart 1933'te tamamladığı Musa Dağ'da 40 Gün[9] eserinde şu ifadeler yer alır: *"Henüz üç gece geçmemiştiki gözcüler, köylerde anlam veremedikleri hareketlilik yaşandığı haberini getirdiler. Gabriel hemen gözcü noktalarından birine çıktı. Gerçekten de dürbünün ucunda tamamen farklı görüntüler içinde hareketli bir kalabalık vardı. Orontes ovasında, Köyleri birbirine bağlayan yollarda, kağnı yollarında, patikalarda, çepeçevre her yerde yaklaşan öküz arabaları görülüyordu. Köylerin içinde oraya buraya koşuşturan fesli ve sarıklı kalabalıklar göze çarpıyordu. Her yeri dürbünle köşe bucak tarayan Gabriel, tek askere rastlamamıştı;*

sadece birkaç zaptiye vardı görünürde. Öte yandan, terk edilen köylere gelenlerin bu kez, Antakya ve çevresinin her zamanki ayak takımı olmadığını fark etmişti; bugünkü akının önemli ve planlı bir amaca dönük olduğu anlaşılıyordu” (s 360) Werfel, Yoğunluk'taki bu tablonun benzerini Zeytun'un boşaltılmasında yağmacıların eşliğinde önümüze getirerek : “Ermeni sürgününün şikayetsiz gerçekleşmesi kaydıyla, Müslüman ahaliye sessiz sedasız prim veriliyordu.” (s 87) Demektedir.

İmhanın şifresi de, her yerde Ermeni nüfusun %5-10 oranını geçmeyecek talimatlarıdır: “Yoğun kitlesel sürgünlerin başlaması ile birlikte, Ermenilerin yeni yerleşim yeri olarak kararlaştırılan yerlerde de yerli nüfusun %5-10'unu aşmaması gerektiği yolunda bir karar alındığı anlaşılmaktadır” (s 60) Bu karar, yollarda kitle halinde kırılmalarına karşın kararlaştırılan yere bir şekilde ulaşan Ermenilerin ulaştıkları yerde yüzde oranını aşan kitlenin imha edilmesinin işareti olmaktadır. İmha, Osmanlı müttefiki Almanya'nın Halep Konsolosu Rössler de 29 Temmuz 1916 tarihli raporunda da doğrulanmaktadır: Rössler “Der-Zor mutasarrıflığı'ndaki Ermenilerin 17 Temmuz itibariyle bölgeyi terk etme emri aldıklarını bildirir. Merkezi Hükümet Der-Zor'da yerli nüfusun %10'u kadar Ermeni'nin kalmasına karar vermiştir. Rössler, ‘son geriye kalanların imha edilmeleri[10] gerekecek’ der. Bu amaca uygun olarak da Zor [Der-Zor] Mutasarrıfı Suad Bey görevinden alınmış ve yerine ‘zalim bir kişi [Salih Zeki] göreve atanmıştır’.”

İttihatçıların projesi, Anadolu'nun tamamen Gayrimüslim unsurlardan boşaltılmasına yöneliktir. Ermenilerin kaderiyle ilgilenilmemektedir. Ayrıca resmi tezde işlenen ve resmi tezin temel direği olan çatışmaya ilişkin Dahiliye Vekaletinde herhangi bir belge bulunmamaktadır. “Tüm bu belgelerin gösterdiği gerçek tüm bir sürgün eyleminin planlanan politikalara bağlı olarak sıkı bir denetim altında gerçekleştiğidir. Dikkat edici nokta, bu sistematik kontrolün esas olarak boşaltma işlemi sırasında kullanıldığıdır. Yerleştirme konusunda benzeri bir titizliğin olmaması dikkat çekicidir ki İttihatçı yöneticilerin ana ilgisinin Anadolu'yu boşaltmak olduğu bu dokümanlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca sürgün boyunca yapılan denetime ilişkin belgelerin bolluğu, Anadolu'nun boşaltılması sırasında ‘iç

savaş' tezini kanıtlayacak çatışma veya benzeri olaylara ilişkin herhangi bir belgenin yokluğu son derece önemlidir.” (s 283)

Ermeni *tehcirinin* askeri nedenlerle yapılmadığı çok açıktır. Telgraflardan çıkan sonuç, Talat'ın ifadeleri ve Alman arşivleri de bunu teyit etmektedir. Ancak müttefik Almanya buna karşılık hiçbir eylemde bulunmaz, Elçilik, raporlarında Ermenilerin yok edilmesinin Almanların çıkarına olduğunu ve Türkiye'yi güçlendirdiği yargısını eklemekten çekinmez; *“Almanya Büyükelçisi Wangenheim da 17 Haziran 1915 tarihli raporunda, ‘Ermeni tehcirinin sadece askeri nedenlerle yapılmadığı çok açık’, diyerek Talat Paşa'nın, Büyükelçilik görevlisi Dr. Mordtmann'la yaptığı bir görüşmeyi aktarmaktadır. Talat, ‘Dünya Savaşı'nı bahane ederek, dış ülkelerin diplomatik müdahalelerine aldırmaksızın, ülkeyi iç düşmanlardan -Hıristiyanlardan- tamamen temizlemek’ istediğini ve bunun ‘Türkiye'nin müttefiki olan Almanyanın da çıkarlarına’ olduğunu söylemektedir, çünkü ‘Türkiye böylece güçlenecek[tir]’.”(s 136)* Dr. Lepsius da raporlarını Almanya'nın sorumluluğunu örtecek şekilde sansür edip yayınlamıştır.

Ermenilerin imhasının savaşla bir ilgisi bulunmadığına ilişkin *“26 Mayıs 1915 tarihli belgenin önemi şurdadır ki, ‘meselenin esaslı bir şekilde çözümlenmesi ve toptan yok edilmesi’ ifadesinin ne anlama geldiğini nasıl yorumlarsak yorumlayalım, kesin olan sorunun çözümü doğrultusunda atılan nihai adımların savaş ile doğrudan ilgisi olmadığıdır.” (s 136)* Ermeni Sorununun çözümü çok önceden düşünülmüş bir karardır. Sorunun çözümü için savaş öncesinde Ege Bölgesi bir laboratuvar olarak kullanılmıştır.

Dönemin imparatorluk nüfusunun %20'sinin gayrimüslimlerden oluştuğu ve bu nüfus bileşeninin de en üretken ve gelişmiş olduğu kabul edilir. Bu oranda bir nüfusun yok edilmesinin imparatorlukta yapacağı yıkımın boyutları ortadadır. Bu yıkım göze alınmıştır. Morgenthau,[\[11\]](#) Talat'ın bunu göze aldığını ifade ettiğini nakleder. *“Şayet insani hesapları umursamıyorsan bile dedim, ‘maddi ziyarı düşün. Bu insanlar sizin tacirleriniz. Endüstrilerinizi onlar kontrol ediyorlar. Büyük vergi ödüyorlar. Onlar olmadan siz ne*

yapacaksınız?

‘Ticari ziyanı umursamıyoruz’ diye karşılık verdi Talat, ‘herşeyi hesapladık... Pek mühim değil... Anadolu’nun hiçbir yerinde Ermeni kalmayacak.’” (s 248) Zaten pre-kapitalist üretim ilişkisinin hüküm sürdüğü imparatorlukta iktidarın kararları siyasal belirleyicilik noktasından alınır *“Marx’ın ünlü eseri Kapital’in birinci cildinin birinci bölümünün başlığı meta fetişizmidir. Bununla diyor, Samir Amin, Marx kapitalist toplumun sırrını açığa çıkarmak istemişti. O sır, kapitalizmin ekonomiye dayanması, ekonominin de tüm diğer sosyal veçheleri belirlemesi, sosyal formasyonda asıl belirleyici olanın ekonomik kerte olmasıyla ilgilidir. Eğer diyor, Samir Amin, biri haraca dayalı pre-kapitalist üretim tarzıyla ilgili bir kitap yazmaya girişmiş olsaydı, eserin adı Kapital yerine İktidar, birinci bölümün başlığı da meta fetişizmi yerine İktidar fetişizmi olurdu”*[\[12\]](#) diyor. *Bu tespiti son derecede önemlidir ve nasıl burjuva toplumu ekonomik belirleyiciliğe dayanıyorsa, pre-kapitalist dönemin Avrupa dışındaki sınıflı toplumları da başlı başına bir ekonomik rol üstlenmiş bulunan devletin (siyasal kerte’nin), belirleyiciliğe dayanıyordu. Öyleyse pre-kapitalist dönemin toplumlarının ve/veya onun kalıntılarının anlaşılması için, siyasal veçhenin anlaşılması, haraca dayalı sosyal formasyonun sırrının açığa çıkarmanın koşuludur. Meta fetişizmiyle ilgili olarak Marx: ilk bakışta meta, birçok önemsiz ve kolayca anlaşılır bir şey gibi gelir. Oysa metanın tahlili, aslında onun metafizik incelikler ve teolojik süslerle dolu pek garip bir şey olduğunu göstermiştir.*[\[13\]](#) Diyor.[\[14\]](#) Marx’ın açtığı yoldan iktidar fetişizminin tahlili alınan kararların açıklanmasını mümkün kılar. Bu Bakımdan, İttihat ve Terakki’nin kararı iktidar fetişizmi noktasından *rasyoneldir*. Doğasına uygundur.

2. Jöntürk döneminde de bir şekilde bu coğrafyada kalabilen Gayrimüslimlerin kazınması için çıkarılan 1915 ten sonrası için son nokta olan Varlık vergisi de savaş sırasında doğal ekonomik işleyişin dinamiklenmesi pahasına uygulanan politika da ekonomik belirleyicilik noktasından değil aynı Siyasi belirleyicilik noktasından alınmıştır.

Dönemin tanığı Ahmet Refik; *“Bu hareket, beşeriyet namına bir cinayetti. Hiçbir hükümet,*

hiçbir devirde, bu derece gaddarane bir cinayet ika etmemiştir. Ermenilerin kanlı surette tehciri memleketi mühim bir uzuvda mahrum etmekte. Hatta bu elim icraatı müteakip Eskişehir’de değirmenler durmuş, halk ekmezsiz kalmak tehlikesine uğramıştır. Çünkü memlekette her san’at, unsurların kabiliyetlerine ve istidatlarına göre inkisam etmiştir”[15]

1.Savaş’ta Ermenileri fetheden Jöntürkler, 2. Savaş’ta kalan kılıç artıklarını da Varlık vergisiyle fethederek sarsılan iktidar hissini onaracaklardır.

Döneme ilişkin anılarında Başkatipzade Ragıp Bey, Ermeni tehciri sırasındaki Ermenilerin düşürüldüğü perişanlığı “*Bilhassa bu sıralarda, Nisan, Mayıs 1331[1915] aylarında Anadolu da bulunan bilumum Ermenilerin tehciri münasebetiyle, civarda bulunan Ermeni kız ve kadınların perişan , sefil, rezil hal-i perişanları kalplerimizi dağ-dar etmiştir”[16]* sözleriyle ifade ederken. Ermeni halkına bu zulmü reva görürken Osmanlı yenilgisinin acısını korunmasız kendi masum halkından çıkarmaktadır. Ragıp Bey, Osmanlının geri çekilirken kendi topraklarında yaptıklarına ilişkin şunları kaydeder; “*Düşmana bir faide olmasın düşüncesiyle geçtiğimiz köyleri ateşe verip yakıyoruz. Ahalinin gözbebeği gibi devşirip topladığı, tedarik ettiği hane, halı, kilim, kab-kacak, sandık, çamaşır vesaire nesi varsa kâmilen heder olup gidiyor, canından olan zavallı biçare halk, malından ayrılarak yalnız canını kurtarmak telaşıyla yavrusunu sırtlayıp dışarı fırlıyordu. Çok geçmeden de bu zavallılar, hanelerinin, eşya ve mallarının asumana yükselen siyah, kesif dumanını görerek dağdar oluyordu. Geçtiğimiz her köy kasaba halkı aynı akıbete düşar oluyor.”[17]* Osmanlının ricat eden ordusunca gerçekleştirilen bu yakıp yıkmalar genellikle bilinçli olarak resmi tarih yazınında Rus Ordusuna mal edilmektedir. Ahmet Refik Bey’in tanıklığı da Ragıp Bey’in tanıklığıyla örtüşmektedir.

Sürgünlerden Ermenilerin yok edilmesinin amaçlandığı, izlenen politika ve bölgelere yollanan telgraf ve bölgeden gelen bilgilerden açıkça anlaşılmaktadır.“*Hükümet, kabilelerin yollanması sırasında yolların güvenli olmadığını bilmekte, kabilelere yapılan saldırı ve meydana gelen ölüm haberlerini almasına rağmen, sürgünlere devamda ısrar etmektedir.*

Belgeler ayrıca Hükümet'in Ermenileri, güvenlik sorunlarına rağmen sürgüne gönderme ısrarının bir defaya mahsus istisnai bir uygulama olmayıp, sistematik bir politika olduğunu ve sürgünlerin üstelik yerel yöneticilerin güvenlik nedeniyle aksi yönde taleplerine rağmen yapılmakta olduğunu göstermektedir. Kafilelerin saldırıya uğrama ve ölümlerin meydana gelme riskinin kabul edilerek Ermenilerin gönderilmeye devam edilmesi, İttihat ve Terakki'nin bu sürgünlerden neyi amaçladığını gösteren önemli noktadır." (s 291-2) Bu durum müttefik Alman görevlilerin raporlarında da kaydedilmiştir. Erzurum konsolosu bu olguyu 20 Mayıs 1915 tarihinde, imhaya ilişkin raporunu 4 Haziran 1915 tarihinde Alman Büyükelçiliğine bildirmiştir. Konsolosun da rapor ettiği Erzurum örneği, imha amacını yeterince açıklamaktadır. *"Erzurum'dan çıkartılan Ermeni kafilesinin imha edilmesi üzerine Erzurum Valisi Tahsin [Uzer] Bey sürgünlerin ertelenmesi için 3. Ordu Komutanı Mahmut Paşa'ya ve İstanbul'a başvurur; yolları güvenlik altına almayı ve bu iş yapılıncaya kadar da sürgünleri ertelemeyi önerir. Tahsin'in bu önerisi reddedilir ve Mahmut kamil, konvoyların, askeri güvenliklerinin alınmadan yollanmasını emreder"* (s 293) İmhanın başka müttefik tanıkları da vardır: *"Tehcirin imha olarak planlandığı konusunda, Talat Paşa'ya ait en açık ifadeyi İstanbul Alman Başkonsolosu Mortmann aktarır. Mortmann [30 Haziran 1915] telgrafında, Talat'ın kendisine, tehcire ilişkin 'Söz konusu olan... Ermenilerin imha edilmesidir Dediğini aktarır."* (s 167) Bahattin Şakir le birlikte çalışan Teşkilat-ı Mahsusa komutanı Albay Stange de 23 ağustos 1915 tarihli raporunda *"tehcirin uzun zamandan beri düşünülmüş bir planın"* uygulanması olduğunu *"sürgün ve imha kararının İstanbuldaki Jöntürk Komitesince alındığını"* ve Erzurumda Bahattin Şakir tarafından koordine edildiğini söyler. (s 167)

İmhayı Bahattin Şakir'in telgrafında görmekteyiz. Şakir 21 Haziran 1915'te Harput İttihat ve Terakki Sekreteri Resneli Nazım'a yolladığı telgrafta: *"Oradan sevk edilen Ermeniler tasfiye olunuyor [temizleniyor] mu neyf [sürgün] ve tağrip olunduğunu [uzaklaştırıldığını] bildirdiğiniz eşhas-ı muzirre [zararlı şahıslar] imha ediliyormu yoksa yalnızca sevk ve izam mı olunuyor [gönderiliyorlar mı] vazıhan [açık açık] bildiriniz kardeşim"* (s 166)

Ermenilere yönelik siyasetin imha olduğu, Talat'ın direktiflerinden açıktır. 29 Ağustos 1915 tarihli telgrafında açıkça “*şu ifadeler yer verilir. ‘Vilayat-ı şarkiyeye aid Ermeni meselesi hallolunmuştur. Fuzuli mezalimle millet ve hükümetin lekedar edilmesine lüzum yoktur’. İfade yorum gerektirmeyecek kadar açıktır. Talat Ağustos 1915 sonuna kadar cinayetlerin işlendiğini açık olarak söylemekte ve ama Ağustos sonu itibarıyla, Ermeni meselesini hal olmuş saydığı için yeni cinayetlerin işlenmesini fuzuli görmektedir*” (s 182)

Sürgünlere ülkelerindeki kamuoyunun baskısıyla yabancı ülkelere gelecek insani yardımların da reddedilmesi “*Osmanlı Hükümeti’nin her türlü yardım teklifini reddederek, konvoyların imhasını göze aldığı teyid etmektedir.*” Halep valisi Celal da Ermenilere yapılanların mahvlarına çalışmak olduğunu söyler. Büyükelçi Morgenthau[18] İttihat’ın bu tavrını Enver’den şöyle nakleder: “*Param olduğunu ve Amerikan misyonerlerinin bu parayı mültecilerin yararına kullanmak istediklerini söyledim. ‘Amerikalıların Ermenileri beslemelerini istemiyoruz’ dedi sıkılarak. ‘bu onlar için en kötü şeylerden biri. Hep söylediğim gibi başka memleketlerde onları Hükümete muhalif olmaya iten ve sefaletten kurtulmalarına yardımcı olacak dostları olduğuna inanıyorlar. Şayet Amerikalılar yiyecek ve giyecek tevzi etmeye başlarsa, o vakit Birleşik Devletler’de sağlam dostları olduğunu düşünürler. Bu onları tekrar isyana teşvik eder, o zaman biz de cezalandırmaya mecbur kalırız. Şayet almış olduğunuz parayı Türklere verirseniz, Ermenilerin faidesi için kullanıldığını görürsünüz... Amerika’da bir dostu olduklarını katiyen bilmemeleri lazım’ dedi, ‘bu onları mahveder! Aç kalmaları daha ehven. Bunu söylerken hakikatte Ermenilerin iyiliğini düşünüyorum... sizin memleketiniz devamlı şefkat göstererek onlara kötülük yapıyor’.*” (s 256)

Telgraflardan çıkan önemli sonuçlardan biri de, suçluların hiçbir şekilde takibata uğramadığıdır. “*Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi evrakları arasında, tehcir edilen Ermenilere karşı cinayet vb. biçiminde suçlar işleyen devlet görevlileri aleyhine açılmış soruşturmalara ait belgelere rastlamak mümkün değildir... İttihat ve Terakki, ileride kendilerinin başına sorun yaratacağını tahmin ettiği bazı Teşkilat-ı Mahsusa üyelerini, çeşitli bahanelerle*

ortadan kaldırma yoluna gitmiş ama hiçbir biçimde suçlu devlet görevlilerine yönelik sistematik bir soruşturma politikası izlememiştir” (s 237)

Açılan soruşturmalar da Ermenilerin katledilmesiyle değil Ermenilerin geriye bıraktığı malların ele geçirilmesiyle ilgilidir. İttihat ve Terakkinin asıl ilgisi de Ermenilerin geride bıraktıklarına ilişkindir. *“Ermenilere göstermediği hassasiyeti, onların geride bıraktıkları mallara karşı göstermiştir.” (s 237)* Bu konuda Büyükelçi Morgenthau’da tanıklık eder. Ermenilerin geride bıraktıklarına ilişkin Talat’ın Büyükelçi Morgenthau’ya söyledikleri ilginçtir: *“Keşke... Amerikan hayat sigortası kumpanyalarının bize Ermeni polişe sahiplerinin tam bir listesini vermesine yardımcı olsan. Hepsi şimdi ölü sayılır ve arkalarında parayı alacak varisleri yok. Tabii ki hepsinin Devlete mahlul olması lazım, zira hak sahibi şimdi Hükümettir. Öyle değil mi?”(s 249)* Soykırım suçlularından Gerek Kaymakam Kemal, gerekse Vali Dr. Reşit ve diğerleri hakkında açılan soruşturmalar Ermenilerin geride bıraktıklarının zimmete geçirilmesiyle ilgilidir. *“Oluşturulan komisyonlar cinayetleri soruşturmak yetkisine sahip değillerdi ve sadece ekonomik yolsuzluk suçları ile ilgilenebilecekti.” (s 241)*

Ermenilerin kalan mallarına yapılan işlemlerde Ermenilerin geri dönüşlerinin ve gönderilecekleri yerlerde iskânlarının düşünülmediğine işaret etmektedir. Telgraflar ermeni mallarının nereye gittiğini de açıklamaktadır. (s 222) Bu konuda Ahmet Refik’in de tanıklığı önemlidir.[\[19\]](#)

Talat’ın tek endişesi cesetlerin yol üzerlerinde kalmaması ve bunların yabancılar tarafından görülmemesidir. Bir halkın yok edilmesine ilişkin en küçük bir kaygı taşımamaktadır. Tehcirin neyle sonuçlanacağını bilmektedir: *“Jandarmalar tamamen, polisler ise kısmen ordu hizmetine alınmış ve yerlerine milisler [Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri]konmuştu. Tehcirin bu vasıtalarla yapılması halinde çok çirkin neticeler elde edileceğini biliyordum”[\[20\]](#)*

Soykırımı yapan inkâr etmemektedir, Soykırımı yapanlar, sözlerinin dışında yaptıklarına

ilişkin oldukça belge bıraktığı halde yapanı savunanların bu belgeler hakkında ne diyecekleri merak edilmemelidir. Savunanların yüzsüzlükleri bilindiğinden belgeleri yok saymaya ve tarihi tahrifata inatla devam edeceklerine, kararlılıklarına inancımız tamdır.

Dipnotlar

[1] Taner Akçam, “Ermeni Meselesi Hallolunmuştur” Osmanlı Belgelerine Göre Savaş Yıllarında Ermenilere Yönelik Politikalar. İletişim Y. 2008, 340 shf.

[2] Aslında *Ermeni reformu sorununu* Talat’ın ne kadar ciddiye(!) aldığı, *reformları* uygulamakla görevli komisyon başkan yardımcılıklarına, Soykırımı gerçekleştiren kadronun önemli elemanları Ege’deki Rum karşıtı politikaların uygulayıcısı Karesi valisi ve aynı zamanda Bedirhaniler’in damadı da olan Dr. Reşit ile Talat’ın kayınbiraderi Abdülhalik Renda’nın atanmasından da anlaşılmaktadır

[3] Akçam kitapta soykırım ifadesini özellikle kullanmadığını, ancak yaşanan sürecin soykırım tablosunu oluşturduğunu ifade eder. 25 Ocak 2008 tarihli Radikal Kitap’taki söyleşisinde de soykırımın bir süreçte oluşan tablonun adı olduğunu vurgular: “*bu belgelerin ışığında yaşananların, 1948 soykırım tanımına uymadığı yolundaki bir tezin artık inandırıcı olmadığını ve geçersiz olduğunu rahatlıkla ileri sürebiliriz... Soykırımın bir tane belgesi olmaz. Yahudilerin imhasına ilişkin de böyle bir veya iki tane belge mevcut değildir... yayınladığım belgelerin de gösterdiği gibi yaşanan olayların nasıl adlandırılması gerektiği, sizin bu belgelere dayanarak çıkartacağınız sonuçtur. Yani soykırım bir tablonun adıdır... bu belgelerden sonra 1915’te yaşananların soykırım olarak adlandırılmayacağını ileri sürecek olanların, çok fazla söyleyecek bir şeyleri kalmadığını biliyorum*”

[4] Bu zihniyet ve kadro devamlılığı İkinci Jöntürk döneminde Varlık Vergisi uygulaması olarak 1942 yılında da karşımıza çıkar

[5] Pertev Demirhan 1920'lerde Topal Osman'ın arkasında Pontos katliamında Karadeniz'de karşımıza çıkacaktır

[6]Yöntemde de devamlılık vardır. İttihatçı gelenek her daim sürer: Varlık Vergisi öncesinde de Gayrimüslimler hakkında bu tür listeler hazırlanır. 6-7 Eylül'de talancılarının eline Gayrimüslimlerin ev ve işyerlerinin adreslerini içeren listeler verilir.

[7] Bunlar, Bürokratik burjuvazinin kendine bağımlı burjuvazi yaratabilmek için gerekli kaynaktır

[8] DüNDAR FUAT, İttihat ve Terakkinin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918) İletişim,2001, s 83

[9] Werfel Franz, Musa Dağ'da 40 Gün çev. Saliha Nazlı Kaya Belge Yayınları 2007

[10] Bu satırların yazarı geniş bir alanda yok edilen insanların 90 yıl sonra halen var olan izlerine Deir es Zor yakınlarında ki Mergadeh'te şahit olmuştur. Mergadeh dışında oranı tutturmak için kitle halinde yok etme yerleri de vardır. Resülayn, Meskene gibi. Deir es Zor, http://www.yevrobatsi.org/st/item_report.php?r=7&id=327, www.rizgari.com/modules.php?name=News&file=article&sid=8905

[11] Morgenthau'nun önemi şudur ki Talat'ın sağlığında bunlar yayınlanmıştır Talat Büyükelçiyi yalanlayamadığı gibi bir eleştiri de getirememiştir. Talat Paşa'nın hatıraları savunma mahiyetindedir.

[12] Samir Amin, Peace, National and Regional Security and Development Some Reflexions on the African Experience, Alternatives XIV (1989), s.215-229.

[13] Marx Karl, *Kapital* 1.Cilt çev: Alaattin Bilgi, SolYay. Ankara, 1978, s.86.

[14] Başkaya Fikret, Yediyüz, Osmanlı Beyliğinden 28 Şubata: Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi, Ütöpya1999. s. 285-286

[15] Ahmet Refik, İki Komite İki Kıtal, Haz. Hamide Koyukan, Kebikeç Y. 1994 s 45

[16] Başkatıpzade Ragıp Bey, Tarih-i Hayatım, Kebikeç y. 1996. s.58-59

[17] Başkatıpzade Ragıp Bey, Tarih-i Hayatım... s 65

[18] Büyükelçi Mongenthau'nun Öyküsü çev. Attila Tuygan, Belge yayınları 2005

[19] Ahmet Refik, tanıklığını 1919 da Talat'ın sağlığında belgelediği için önemlidir Ahmet Refik, İki Komite İki Kıtal... s 10,32,35

[20] Talat Paşa'nın Hatıraları Neşreden Ekrem Bolayır. Güven Y. 1946 s 64

Diğer Yazıları: <https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu/>